

УДК 811.161.2'38 (075.8)

Попович А. С.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «СТИЛІСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

У статті аналізується змістове наповнення типових навчальних програм зі стилістики української мови для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів (автори – О. Блик та Л. Мацько). Детально охарактеризовані теоретичні й практичні частини навчальних програм, звернуто увагу на подібності й розбіжності в програмах. Сьогодні доцільно розширювати змістове наповнення програм через вивчення генези стилістики української мови, віддзеркалення сучасних аспектів лінгвістичних досліджень, аналіз нових напрямів стилістики, впровадження елементів інтерактивної стилістики тощо.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, вчитель української мови і літератури, дисципліна «Стилїстика української мови», змістове наповнення навчальної програми, навчальна програма, об'єкт лінгвістичних досліджень, ресурси стилістики.

Здобуття фаху вчителя української мови і літератури зреалізовується насамперед через засвоєння професійно-орієнтованих дисциплін мовознавчого та літературознавчого циклів і ґрунтовне вивчення лінгвістичних одиниць усіх рівнів національної мови. Завершальною й узагальнювальною прикладною дисципліною з-поміж мовознавчих є стилістика, яка «охоплює вже функціональний їх (мовних одиниць. – П. А.) аспект, реалізацію в усному і писемному мовленні, у текстах різних стилів» [9, с. 3].

Стилїстика утворює державотворчі й суспільні функції української мови, розширює сфери її використання, акумулює елементи загальнонаціональної культури і водночас передає їх іншим видам і формам національної культури.

Студенти-філологи повинні оволодіти стилістичними навичками, розвинути стилістичне чуття, здійснювати функціонально-стилістичний підхід до викладання української мови. Ця практична мета може бути досягнута за умови засвоєння теоретичних основ курсу стилістики. Цілком слушно в цьому аспекті є думка П. Дудика: «Отже, тільки за умови вмотивованого поєднання теорії і практики стилістики можливе всебічне розуміння тих мовленнєвих реалій, знання і використання яких забезпечує високий рівень культури мовлення кожного» [3, с. 33].

Лінгводидактичні аспекти стилістики віддзеркалені в розвідках В. Бадер, З. Бакум, Н. Баранник, Л. Бойко, І. Гайдаєнко, С. [П]. Єрмоленко, О. Караман, С. Карамана, І. Коломієць, П. Кордун, К. Климової, Г. Конторчук, Л. Кравець, І. Кучеренко, Т. Ліштаби, В. Луценко, І. Мамчур, І. Нагрибельної, В. Новосьолової, С. Омельчука, М. Пентиліук, Л. Рускуліс, Д. Семчук, К. Серажим, Л. Сугейко, Л. Шевченко, Н. Шульжук, Н. Янко та інших. Водночас студіювання науково-методичної літератури виявило, що окремі питання методики викладання стилістики у вищій школі потребують подальшого опрацювання.

Мета нашої статті – проаналізувати змістове наповнення типових навчальних програм зі стилістики української мови для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів.

Проблема змістового наповнення програм навчальних дисциплін завжди була важливою для підготовки висококваліфікованих фахівців. Проаналізуємо типові програми зі стилістики української мови для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів, укладені О. Блик (1980 р.) та Л. Мацько (2002 р.).

Програма-1980 складається з пояснювальної записки, у якій подається значення дисципліни, форми проведення занять, завдання лекційних і практичних занять, організація самостійної роботи студентів, орієнтовний розподіл лекційних годин, перелік технічних засобів. Увага акцентується на стилістичному аналізові тексту, і що надважливо – на доборі текстів для аналізу з творів художньої літератури, які вивчаються у школі [11]. У теоретичній і практичній частині пропонуються такі розділи: вступ, фоностилїстика, стилістичні функції лексичних засобів, фразеологізмів, словотворчих, морфологічних і синтаксичних засобів.

Зважаючи на тогочасні вимоги, програма не позбавлена ідеологічних нашарувань: зазначення рішень з'їзду КПРС, праць В. Леніна у списку літератури. На думку О. Семенов, «Розгляд програм навчальних дисциплін дає можливість стверджувати про акцентування уваги на питаннях підготовки вчителя як активного виконавця рішень партії й уряду, готового здійснювати виховання учнів у дусі радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму» [8, с. 51].

Л. Мацько у програмі-2002 дотримується тієї ж структури, лише додає блоки державного стандарту і контрольні питання [10]: 1-7 блоки – стилістика як лінгвістична наука і навчальна дисципліна, структура стилістики, стилістика в системі інших наук, джерела та історія стилістики, основні поняття стилістики, стилі української мови; 8-12 – характеристика кожного функціонального стилю; 13 – стилістичні засоби (ресурси) мови, в якому подається лише лексична стилістика; 14 – фоностилістика; 15 – граматична стилістика; 16 – фігуральність мови, фігури слова і фігури думки. Зауважимо, що термін «фігури слова і фігури думки» надалі ні в теоретичній частині, ні в практичній не згадується.

У зазначеній програмі курс стилістики складається з таких розділів: «Вступ. Стилiстика як лiнгвiстична наука i навчальна дисциплiна», «Iсторiя i джерела стилiстики», «Основнi поняття стилiстики», «Характеристика функцiональних стилiв української лiтературної мови», «Засоби (ресурси) стилiстики української мови». У теоретичнiй частинi програми надзвичайно скрупульозно деталiзовано кожен iз означених роздiлiв.

До окремих тем практичнiй частини подаються джерела фактичного матерiалу, якими варто послуговуватися: спостереження над алiтерацiєю, асонансами в поетичних текстах Т. Шевченка, Лесi Українки, П. Тичини, Олександра Олеся, М. Семенка; над використанням вiдмiнкових форм iменникiв у поезiях М. Рильського, А. Малишка; над стилiстичним використанням модальних рiзновидiв речень (на матерiалi творчостi М. Коцюбинського, А. Головка, О. Довженка, У. Самчука).

Вартiсними в Програмi-2002 є питання, якi стосуються навчання української мови в загальноосвiтнiй школi та вишi: робота з практичнiй стилiстики на уроках української мови в усiх типах середнiх шкiл, її значення для розвитку зв'язного мовлення учнiв i пiдвищення культури мови i мовлення; значення навчального курсу стилiстики української мови для пiдготовки вчителя-словесника i викладання української мови i лiтератури в усiх типах середнiх i вищих навчальних закладiв України; вивчення стилiстики української мови в школi в умовах дiалектного середовища, українсько-росiйського бiлiнгвiзму.

Отже, змiст навчальних програм зi стилiстики, переважно, вiдтворює «класичнi» традицiї вивчення стилiстики. На думку В. Бадер, «курс не передбачає рiзнобiчної роботи над удосконаленням комунiкативних умiнь студентiв, оскiльки дисциплiна розглядає текст у стилiстичному аспектi i, як правило, вимагає вiд студентiв засвоєння певного кола понять i вже сформованих мовленнєвих умiнь i навичок» [1, с. 299].

І. Фаріон пропонує вивчати питання культурно-семіотичного й функціонально-комунікативного аспектів стилістики. Вона вважає доцільним подавати історичні й етнічні ракурси трактування лінгвостилістичних питань: роль культурно-національних орієнтацій у сучасних проблемах нормалізації та кодифікації української мови; історія творення мовної норми і мовного стандарту; етноідентифікаційний аспект звукового поля мови; історично-нормативний аспект: суфіксальна, префіксальна та префіксально-суфіксальна інтерференція; лексичні засоби практичної стилістики, нормування лексики в контексті історичного розвитку української літературної мови ХХ ст.; універсальне й унікальне у сфері фразеології; особливості архаїзації та актуальність неологізації тезауруса; пуристичні тенденції; ономастичний простір (антропонімія, топонімія, тощо) суспільства як етнічний знак і межимовна універсалія; дискурсивні слова (частки, сполучники, модальні слова) як етноспецифічні ідентифікатори в культурі спілкування тощо [7]. До того ж, науковець-викладач додає тему «Етикетний аспект вербального і невербального спілкування». Одноставний з І. Фаріон П. Дудик, у навчальному посібнику якого є розділ «Комунікативно-стилістичні якості мовлення», адже «Використання в усному й писемному мовленні форм і елементів, сповнених української ментальності, має бути стилістично вмотивоване, функціонально доречне і підпорядковане конкретній комунікативній меті» [3, с. 289-337].

У типовій навчальній програмі з дисципліни «Стилiстика i культура бiлоруського мовлення» подибуємо введення роздiлiв «Переклад у ракурсi стилiстики i культури мовлення», «Основи стилiстичного редагування», а також питань про витоки бiлоруської стилiстики, комунiкативних особливостей мовлення, «людського» чинника в мовi, мова i людина, стилiстичний аналіз тексту [12].

На думку О. Геймбуха, доцільним є розгляд проблем вивчення російського мовлення на сучасному етапі: смс-повідомлення й проблема стилю, конструктивно-стильові вектори в інтернет-комунікації [2].

Сьогодні спостерігаємо процес розширення об'єктів лінгвостилістичних досліджень [4, с. 26]. Зокрема сучасних науковців цікавить вживання мови в різних сферах мовленнєвої діяльності та з різних поглядів. Так, наприклад, у шкільну програму з української мови для учнів 11 класу академічного рівня введено вивчення теми «Дистанційне спілкування й сучасна техніка», зокрема – телефонна розмова як один із видів усного ділового мовлення, лист електронною поштою і по мобільному телефону (sms), основні вимоги до культури спілкування по телефону і в Інтернеті.

Вважаємо за доцільне розширити змістове наповнення навчальних програм через вивчення генези стилістики української мови [6]; ознайомлення з працями дослідників-предтеч стилістики української мови (К. Лучаковський «Начерк стилістики, поезики і риторики», В. Домбровський «Українська стилістика і ритміка», Б. Ткаченко «Нарис української стилістики» [5], І. Огієнко «Український стилістичний словник», М. Сулима «Українська фраза. Коротенькі начерки» та інші), віддзеркалення сучасних аспектів лінгвістичних досліджень; розгляд новітніх напрямів стилістики (когнітивна, прагматична, медійна, креативна тощо) й інше.

Сьогодні виникла потреба теоретичного узагальнення нових аспектів лінгвостилістичних досліджень через змінену картину бачення мови, зокрема її помежів'я з філософією мови, культурологією, соціолінгвістикою, етнолінгвістикою, комунікативною, антропоцентричною, когнітивною й прагматичною лінгвістикою та ін. Актуальним є впровадження елементів інтерактивної стилістики як засобу реалізації мовної комунікації, підвищення уваги до мовної особистості автора, його ідіолекту. Акценти змінюються в напрямку «виявлення комунікативних стратегій, у яких важливу роль відіграє категорія оцінки з її неодмінним національно-культурним компонентом, сучасне мовознавство зосереджує увагу на пізнанні мовної і концептуальної картини світу» [4, с. 26]. З'являються нові мовні жанри, методи й методики (метод апперцепційного декодування тексту, «слово і образ», структурно-семантичної реалізації концептів, моделювання лексико-семантичних і асоціативно-семантичних полів, виділення архетипів поетичного мислення).

Отже, варто оновлювати і змістове наповнення стилістики української мови, і систему її навчання у вищій школі. Потрібно враховувати сучасний стан розвитку лінгвістичної теорії, відтворювати потреби цілісності й фундаментальності, зважати на особистісний потенціал студентів, проектувати на розвиток критичного мислення майбутніх учителів, їх креативності тощо.

Використані джерела

1. Бадер В. Функціонально-стилістичний підхід у формуванні культури мовлення студентів-філологів / В. Бадер // Лінгвістичні студії : збірник наукових праць Донецького національного університету. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 19. – С. 298-301.
2. Геймбух Е. Ю. Стилістика : учебно-методический комплекс дисциплины [Електронний ресурс] / Е. Ю. Геймбух. – М. : Московский городской педагогический университет, 2013. – Режим доступа : <https://old.mgpu.ru/materials/27/27391.doc>
3. Дудик П. С. Стилістика української мови / П. С. Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
4. Єрмоленко С. Я. Сучасна українська лінгвостилістика : співвідношення теорії і методів / С. Я. Єрмоленко // Стил : Межнародни часопис. – Белград, 2012. – С. 23-32.
5. Попович А. С. Витоки стилістики української мови у праці К. Лучаковського «Начерк стилістики, поезики і риторики з додатком про красу мови і будову вірша» / А. С. Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки.– Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – Вип. 40. – С. 396-399.
6. Попович А. С. Навчально-методичне забезпечення стилістики української мови (20–30-і роки ХХ століття) / А. С. Попович // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. проф. Анатолія Ситченка. – № 4 (55), грудень 2016. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 367-371.
7. Практична стилістика сучасної української мови : робоча програма для студентів, що навчаються за напрямом 0305 «Філологія» [Електронний ресурс] / уклад. І. Д. Фаріон. – Львів, 2009. – Режим доступу : <https://refdb.ru/look/2815256.html>
8. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : моногр. / О. М. Семенов; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 403 с.
9. Стилістика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.

10. Стилїстика української мови : програма для філологічних факультетів вищих навчальних закладів України / укладач Л. І. Мацько // Дивослово. – 2002. – № 9. – С. 50-57.
11. Стилїстика української мови : програми педагогічних інститутів для студентів спеціальності 2102 «Українська мова і література» / укладач О. П. Блик. – К. : РНМКВСПО, 1980. – 18 с.
12. Стилїстыка і культура беларускага маўлення : вучэбная праграма для вышэйшых навчальных устаноў па спецыяльнасцях 1-21 05 01 Беларуская філалогія, 1-21 05 02 Руская філалогія / аўт.-склад. К. П. Любецкая. – Мн., РІВШ, 2010. Зацверджана Вучэбна-метадычным аб'яднаннем ВНУ Рэспублікі Беларусь па гуманітарнай адукацыі 13.07. 2010 г. Рэгістрацыйны № ТД-Д 135 / тып.

Рорovich A.

THE PECULIARITIES OF DISCIPLINE CONTENT IN «STYLISTICS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE» CURRICULA

Stylistics makes possible the fundamental study of the language in the communicatively-active aspect and takes an exceptional place in the process of the professional and methodical training of Ukrainian Language and Literature teachers.

The paper deals with the analysis of the content of typical curricula in «Stylistics of the Ukrainian Language» for philological faculties' students of higher educational establishments (the authors – O. Blyk and L. Matsko).

The theoretical and practical parts of the curricula are characterised in details, attention is paid to similarities and differences in the curricula.

The content of the analysed curricula, mostly, represents «classical» traditions in the studying of stylistics. The necessity of the theoretical generalisation of some new aspects of linguo-stylistics researches through the changed picture of the language viewing, defining it as not only a linguistics object, but also of other social, has appeared today.

Modern viewing of Stylistics' problems involves Language Philosophy, Culturology, Sociolinguistics, Ethnolinguistics, with the actualisation of the psychocological approach in the linguistics (communicative linguistics, anthropocentric, cognitive, pragmatical etc.)

The necessities of cultural consciousness' verbalisation in the modern informational space make us use the elements of the interactional stylistics, aimed to the effective communication, creating the optimal communicative strategy and interaction with interlocutor.

The attention to the language personality of the author and his idiosyncrasy in the communicatively-active aspect is emphasised in Stylistics; the interest to the extra-lingual factors of communication is growing; new methods and methodics, caused by changes in the modern linguistics and integration with the other sciences are being used; new language genres in the different sociocultural spheres appear.

The structure of Stylistics is widening, in particular, such of its types as interactive, cognitive, communicative, pragmatical, gender, media, creative, graphycal, orthographycal, calligraphycal.

In the content of the curricula it is necessary to take into account the modern state of the linguistic theory, to represent the needs of completeness and fundamentality, mind the personal potential of the students, project as for the development of the critical thinking of the future teachers, their creativity etc.

So, it is worth to update the content of Stylistics of the Ukrainian language and the system of its studying at higher school as well.

Key words: *higher educational establishments, the Ukrainian language and literature teacher, discipline «Stylistics of the Ukrainian Language», the content of the curriculum, curriculum, the object of the linguistics studies, the resources of stylistics.*

Стаття надійшла до редакції 14.03.2017 р.